

21. ET QUASI STORAX, ET GALBANUM, ET UNGULA, ET GUTTA, ET QUASI LIBANUS NON INCISUS VAPORAVI HABITATIONEM MEAM. — Græca breviter sic habent, ut galbanum, et onyx, et stacte, utque thuris vapor in tabernaculo; Tigurina, redolui ut galbanus, ut onyx, et stacte thurisque odor in tabernaculo. Storax est lacryma sive resina et succus odoratus arboris quæ styrax dicitur, de quo Dioscorides, lib. I, cap. LXXVIII, et Plinius, lib. XII, cap. XVII et XXV; ex eo fit unguentum styracinum, quod capillos non tantum bono odore, sed et flavo colore imbuat et insuceat. Galbanum est lacryma, vel resina fruticis, quæ in Syria ferula dicitur, de qua Plinius, lib. XII, cap. XXV. Ungula, Græce ὄνη, id est onycha, id est unguis odoratus, est aroma colore unguis humani. Gutta est stacte sive lacryma myrrhæ: ἄρρηξ enim est distillare. Hæc tria sunt aromata odorata, ex quibus, mixto thure, fiebat thymiamia. Thymiamia enim, quod quotidie mane et vespere Deo offerebatur in altari thymiamatis, componebatur ex galbano, onycha, stacte et thure lucidissimo, ut patet *Exodi* xxx, 34; vide ibi dicta. Igitur significatur hic sapientiam odoratam esse instar thymiamatis, adeoque ipsam esse thymiamia Deo et hominibus acceptissimum.

Notat Palacius non alia sapientiæ hic tribui aromata, quam quæ serviebant templo, adeoque erant Deo sacra: « Ut occulte indicetur, inquit, grande secretum, scilicet futurum, ut ipsa incarnata Sapientia se Deo in sacrificium suavissimi odoris offerret, et in cruce igne charitatis cremaretur, sicut thymiamia cremabatur; atque ex eo sacrificio, odor coram Patre suavior ascenderet, quam ex sacrificio Noe et omnibus aliis unquam ascendit. Indicans præterea quod, sicut his aromatibus conficiebatur unguentum, quo omnia in templo ungebantur, et sancta reddebantur: ita Christi sapientia, spiritu et gratia ungi debent, quæcumque coram Deo sancta reddi debent. Neque enim datum est sub cælo aliud nomen, in quo oporteat nos salvos fieri, » *Act. iv*. Quare vapor odoris Christi, in cruce suspensi, replevit cœlestem habitationem simul et terrestrem, puta totam Ecclesiam, ut omnes divinam ejus charitatem, patientiam, obedientiam cæterasque virtutes admirari et imitari cœperint.

ET QUASI LIBANUS NON INCISUS VAPORAVI (id est, replevi vapore odorato) HABITATIONEM MEAM. — Libanus hic non montem Libani, sed thus aut arborem thuris, ex qua distillat et colligitur thus, significat: quia enim Hebræi thus vocant לבונה *lebona*, hinc Græci thus quoque vocarunt λίβανος: λίβανος autem vocatur ipsa arbor thus producens, quæ a Virgilio, lib. II *Georgicæ*, vocatur *thurea virga*; λίβανος vero vocatur ipsum thus, ait Theophrastus, lib. IX, cap. IV, et alii: sed sæpe hæc confunduntur, et utraque vox jam dicta significat ipsum thus et aroma thuris, uti hic fit. Hinc quoque Libanum montem dictum ab Hebræo *lebona*, id est thus, quod thuris sit ferax, censet Andreas Masius,

et ex eo noster Serarius in *Josue*, cap. I, *Quæst. VII*, licet Franciscus Ribera in cap. II *Habacuc*, a candore nivium dictum Libanum putet: לבן *leben* enim Hebræis significat album: bani, ut ait Tacitus, lib. V *Hist.*: « Regio hæc præcipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque nivibus. » Utramque notionem jungunt nonnulli: quia enim thus ibi candidum nascitur, ideo Libanum appellatum censet S. Hieronymus. Porro thus laudatissimum sola profert Arabia: unde Virgilius, *Georg. II*:

Solis est thurea virga Sabæis.

Addit non incisus: quæ vox jam non est in Græco, sed plane videtur ex eo excidisse scriptorum oscitantia, eo quod sequatur ἀραις, id est vapor, quæ vox vicina est voci ἀραιος, id est non incisus: quam cum non intelligerent scribæ, putarunt errore repetitam, idemque esse quod ἀραις, ideoque eam omiserunt. Est enim duplex λίβανος, id est thus: prius vocatur ἀραιος vel ἀραιος, id est non sectum, non incisum, sed indivisum et integrum: hoc primas tenet, ideoque masculinum vocatur. Posterius vocatur, ἑτομος καὶ τμητός, id est incisum et sectum, sive divisum et comminatum, ac sæpe cum alia re permixtum.

Porro, thus incisum censent nonnulli esse id quod ex arbore incisa stillat: non incisum, quod ex ea quasi gravida et prægnante, sponte quasi destinato et fecundo natura partu, profluit, quod maturimum et optime concoctum, ideoque perfectissimum et odoratissimum est. Sic enim cætera arbores resinose, ut myrrha, pinus, storax, balsamum, sponte sudant gummi sive resinam, quæ melior est illa quæ per incisionem, quasi vi ab arbore incocta et imperfecta elicitur et extorquetur: sicut embryo qui a matre sponte paritur, perfectior est eo qui a matrice per incisionem vi elicitur. Verum quia Plinius non meminit alterius thuris, quam quod per incisionem, quæ bis in anno fit, elicitur, hinc Jansenius, Palacius et alii censent, thus ἀραιος, id est non incisum, sive insectum et indivisum, vocari id, quod ab arbore incisa integrum in massam sponte confluit, cum hærente lacryma priore sequens miscuit se: cui præcipua gratia est, teste Plinio, tum quia id signum est bene concocti, maturi et fecundi thuris; tum quia vis unita fortior est seipsa divisa. Cum enim guttæ seorsim sparguntur, evaporat vis thuris, illudque proinde vocatur incisum, sectum, divisum, quod minus est odoratum. Audi Plinium, lib. XII, cap. XIV: « Quod, inquit, ex rotunditate guttæ pependit, masculum vocamus. » Et mox: « Præcipua autem gratia est mammosæ, cum hærente lacryma priore, consecuta alia miscuit se. Singula hæc manum implere solita invenio, cum minore diripiendi aviditate lentius nasci liceret. Græci stagoniam et atomum (id est, non incisum) tali modo appellant; minorem autem orobiam (male quidam legunt *arabiam*; pejus alii, *Arabiam*)

micas concussu elisas mannam vocamus. » Et inferius: « Probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, ut statim ardeat. item, ne dentem recipiat potius quam in micis frietur. » Sic et Dioscorides, lib. I, cap. LXX: « Thus, ait, gignitur in Arabia. Primas tenet masculum, stagonias appellatum, suapte natura rotundum: tale autem individuum est, candidum cum frangitur, intus pingue, in suffitu statim ardens. Indicium vero flavescit et colore livet, sed rotundum industria factitant, etc., quod atomum aut syagram appellant. Secundum locum habet Arabicum, quod aliqui copiscum vocant, minus multo et fulvius. »

Dicit ergo Sapientia de se: « Ego quasi libanus non incisus vaporavi habitationem meam, » *q. d.* Sicut thus masculum, carbonibus impositum, odore optimo, quem evaporat, replet domum, quo omnes noxios humores aerisque corruptiones desiccat et consumit: sic pariter ego Sapientia populum Hebræum, in quo habitationem mihi delegi, mea suavissima doctrina et lege imbui, qua omnes infidelitatis, impietatis omniumque vitiorum errores consumpsi, eumque suavissimo cœlestis gratiæ virtutumque odore imbui, ac ira consolatione recreavi. Sicut ergo thus curat oculorum lippitudinem, fluxum sanguinis, tæsamum, tussim, impetigines, inflammationes, arthritidem, dysenteriam, hemieraniam, ulcera; memoriam auget, fugat tristitiam, lætificat cor, etc., uti docet Dioscorides, lib. I, cap. LXX et seq., ac ibidem ex Galeno Matthiolus: sic pariter sapientia omnes animæ ægritudines curat et sanat, præsertim virtute orationis, cujus symbolum est thus, ut paulo ante dixi. Unde thus dicitur, ἀπὸ τοῦ θυρία, id est, odorem facio; vel potius θυρία, id est sacrificio, quod qui sacrificabant, thure utebantur. Omnes enim gentes, omnibus sæculis, thus soli Deo dederunt, illique thurificarunt. Unde thuris honores vocantur honores divini, qui non nisi Deo debentur et deferuntur. Multo magis Christus, qui est Sapientia Patris, hæc omnia præstitit et in dies præstat Christianis. Ipse ergo vaporavit et vaporat Ecclesiam suam, in qua habitat, miraculis, doctrinis, legibus, consiliis Evangelicis, divinis virtutum omnium exemplis, quorum vapor et odor suavissimus divinitatem ejus spirat, fideles recreat, infirmos sanat, mœrentes lætificat, debiles corroborat, Angelos et Deum ipsum exhilarat. præsertim odor et vapor admirandæ passionis ejus et mortis in cruce.

ET QUASI BALSAMUM NON MIXTUM ODOR MEUS. — Hæc verba nonnulli delent, eo quod non sint in Græco, et de balsamo dictum sit vers. 20. Verum hic balsamum illud explicat et determinat, aitque esse non mixtum, id est purum et merum. Balsamum enim multis modis aliarum rerum mixtione adulteratur. Audi Dioscoridem, lib. I, cap. XVIII: « Æstivus, inquit, sub ortu canis ardoribus, arbor unguibus ferreis inciditur, manatque e plaga succus, quem opobalsamum vocant; sed tam exiguo

stillatu, ut annis singulis ne plures quidem quam seni septenive congii cogantur, inibique pondus duplo rependitur argento. Succus probatio est, ut sit recens, validi odoris, sincerus, non ad acorem vergens, dilui facilis, levis, adstringens, ac modice mordens gustu. Sed varie vitatur, mixto ab aliquibus terebinthi, cypri, lentisci, balani unguento; item susino, metopio, melle, aut cypria cera liquida. Quod maleficium facile deprehenditur: namque merus in laneam vestem fusus, neque maculam facit, neque si eluatur notam relinquit; vitiatum autem inhæret; et lac instillatus coagulat, quod adulteratus non efficit. Quin etiam sincerus in aqua aut lacte celerrime liquatur, coloreque lactescit: vitiatum vero olei modo innatat, se convolvens, aut in stellæ modum diffundens. Sincerus senescens crassescit, deteriorque redditur. » Et mox sinceri balsami virtutes recensens: « Horrores, inquit, illitu discutit: ulcera sordida expurgat, et cruda concoquit: urinam potu ciet, ægre spirantibus prodest: datur in lacte contra aconitum haustum, aut serpentium ictus. Miscetur acopis, malagmatis et antidotis. In summa, præcipua auctoritas succo, secunda semini, minima ligno. Semen commode potui datur doloribus lateris, pulmonum vitiis, tussi, ischiadicis, comitialibus, vertiginosis, orthopnoicis, urinæ difficultati, torminibus, ac serpentium morsibus: ad muliebres suffitus perquam utile est: vulvam aperit, » etc.

22. EGO QUASI TEREBINTHUS EXTENDI RAMOS MEOS, ET RAMI MEI HONORIS ET GRATIÆ. — De terebintho audi Plinium, lib. XIII, cap. VI: « Syria terebinthum habet. Ex his mascula est sine fructu. Feminarum duo genera. Alteri fructus rubet lentis magnitudine, alteri pallidus. Cum vite maturescit, non grandior faba, odore jucundior, tactu resinosis circa Idam Troadis. Sed in Macedonia brevis arbor hæc atque fruticosa, in Damasco Syriæ magna. Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad vetustatem, eximii ac nigri splendoris; flos racemosus olivæ modo, sed rubens; folia densa. » Idem, lib. XIV, cap. XX, « optimam tenuissimamque resinam fundit, » quæ inde terebinthina vocatur, vulgo *termentina*.

Hæc omnia sapientiæ, predicationi Evangelii, et Ecclesiæ, quæ ramos per totum orbem expandit, particulatim adaptat Rabanus. Sapientiæ autem rami, id est, propagines sunt *honoris*, Græce δόξης, id est gloriæ; et *gratiæ*, quia illi ejusque asseclis conciliant gratiam, honorem et gloriam, tam apud homines quam apud Deum et Angelos. Sicut enim arboris honor et decor sunt folia, et multo magis flores et fructus, juxta illud Virgillii, *Georg. II*:

Et jam olim seras posuit cum vinea frondes,
Frigidus et sylvis Aquilo decussit honorem,
id est folia; sic sapientiæ honor et decor sunt ejus rami, id est propagines, quibus se per omnes

fideles, doctores et Ecclesias extendit et propagat: quibus totidem quasi comata est gratis et honoribus, quot foliis rami in viridi qualibet ac frondosa arbore, praesertim terebintho, comati et coronati sunt. Simile est *Ezech. xxxi, 3.*

Syrus pro terebintho vertit rhododaphnen: «Ego, inquit, sicut rhododaphne tetendi radices meas, et rami mei rami laudis et honoris.» Rhododaphne frutex est, ita dictus a flore roseo et folio laureo: ῥόδον enim est rosa δάφνη laurus: vocatur et rhododendros, quasi rosa arborecens, aut nerium, «sempiternum fronde, inquit Plinius, lib. XVI, cap. xx, rosae similitudine, caulibus fruticosum, jumentis caprisque et ovibus venenum est. Idem homini contra serpentium venena remedio.» Sicut ergo rhododaphne jumentis est noxia, hominibus salutaris; sic quod stultis periculum affert, ut adversitas, rerum copia, scientia, hoc ipsum sapientia et sapiens vertit in suum bonum et salutem.

Verum Graeca et Latina constanter habent terebinthus. Alludit ad terebinthum sub qua Jacob idola defodit et obruit. *Genes. xxxv*, quae figurabat Christum: Christus enim idola et idololatriam sepelivit et sustulit; ex cujus corpore terebinthina, resina pretiosissima, defluxit: quando ab eo Sacramenta legis novae instituta, et copiosa illis indita fuit gratia, quae manare non cessat nobis ea quae ad salutem sunt necessaria.

23. EGO QUASI VITIS FRUCTIFICAVI (id est germinavi, ut habent Graeca) SUAVITATEM ODORIS: ET FLORES MEI FRUCTUS HONORIS ET HONESTATIS. — Pro honestatis Graece est πλοῦτος, id est divitiarum: sic passim hoc libro honestatem vocat divitias, uti vulgo honestos vocamus divites et opulentos. Graeca Romana sic habent, ego similis sum viti germinanti gratiam, et flores mei fructus sunt gloriae et divitiarum; Complutenses pro χάρις, id est, gratiam, legunt εὐωδία, id est suavem odorem, quomodo legit Noster Latinus. Tigurina, ego quasi vitis odorant emisi gratiam, et flores mei fructus gloriae sunt et divitiarum; Syrus, ego sicut vitis decorata pulchritudine, et frondes mei frondes splendoris et decoris.

Sapientia viti se assimilat, primo, in εὐωδία, id est in flore et suavitate odoris. Vitis enim dum floret suavem expirat odorem: sic et sapientia se omnibus gratam, amabilem, jucundam et delectabilem praestat; atque hac ratione omnes delectat, recreat et ad se allicit. Secundo, in fructu, quod scilicet sicut flores vitis mox producunt fructum, puta uvam, quae praeter caeteris honoratus et nobilissimus est fructus, aequae ac honestissimus et ditissimus: ex uva enim exprimitur vinum suave, copiosum et generosum, quod magni est pretii. Unde illud Alcei monitum: «Nullam aliam arborem severis prius vite,» quod citat Athenaeus; et illud Poetae:

Vinea terrarum pars optima, ruris ocellus,
Autumni prima es gloria, primus honor.

Caelum te dicam; nam quot caelo astra resurgent,
Tot nitidis astris aemula poma tenes.

Sic et sapientia fructus nobilissimos affert, nimirum honorem, gloriam et opes, tum spirituales, tum corporales, quas explicat dum subdit: «Ego mater pulchrae dilectionis,» etc. Porro, iidem sunt sapientiae fructus et flores, quia idem in ea est sapidum et floridum, utile et pulchrum. Audi Rabanum: «Quid, inquit, per hanc vitem, nisi ipse exprimitur, qui in Evangelio discipulis suis ait: Ego sum vitis vera, et vos palmites? cujus vitis liquor laetificat cor hominum, quando bibendo sanguinem ejus, gaudentes laudant redemptionis suae venerabile Sacramentum: haec vitis fructificat suavitatem odoris, quando per totum orbem fama spargitur Evangelicae praedicationis; floresque ipsius fructus sunt honoris et honestatis, quia jucunditas et decor omnium virtutum quotidie ejus dono florescit, atque clarescit in credentium turbis.» Vide quae de vite ejusque analogiis cum sapientia et sanctitate, dixi *Ezech. xv, 2.* Hac de causa S. Ephrem Syro, coaevo S. Basilii, per visum apparuit vitis fructifera, denotans ejus sapientiam, copiam et suavitatem dicendi scribendique, uti habet ejus Vita initio operum ipsius.

Mystice, vitis est Deipara, quae uvam pretiosissimam protulit, puta Christum, ex quo, in torculari crucis presso, expressum est vinum rubrum, quod inebriat omnes fideles. Ita Damascenus, orat. 1 *De Nativitate*: «Vinea, inquit, uberrima (Deipara) ex Anna pullulavit, atque uvam suavissimam protulit, nectar mortalibus fundentem in vitam aeternam.» Et S. Ildephonus, serm. 1 *De Assumpt.*: «Mater Domini, inquit, quasi vitis fructificavit suavitatem odoris et protulit eunctis gentibus fructus honestatis et gratiae.» Ipsa ergo quasi vitis protulit uvam et vinum, puta Christum, quod Deum laetificat et homines, *Judic. ix.* Unde S. Bernardus, serm. 4 super *Salve Regina*, sic Deiparam alloquitur: «Defecit vinum in cadis nostris, vinum scilicet laetificans cor hominis, de quo Propheta, quod germinat virgines; hujus pincerna tu, vexillifera tu: vexilla Regis prodeunt in nobis, te agente pro nobis: calix in manu tua vini meri, in manu tua, in potestate tua, vini meri amoris divini. Calix hujus vini inebrians quam praeclearus est! inebriat ad contemptum mundi; calefacit, quia ferventes facit; acuit, quia erudit; audaces facit contra adversa, fortes et invincibiles a carne, mundo et daemonibus; obliviosos, eorum scilicet quae retro sunt, et in futura extensos. discretos, quia erudit ad justitiam; somnolentos ad temporalia et tædiosos, ad invisibilia vero contemplanda pronos et promptos. Per te panem speramus, qui cor hominis confirmat, de quo Scriptura: Panem Angelorum manducavit homo. Hucusque S. Bernardus, agens de vino amo

divini, quem mater pulchrae dilectionis filiis suis impetrat.

Flores hujus vitis sunt «fructus honoris et honestatis;» quia B. Mariae virginitas et humilitas, quasi flores, protulerunt fructum infiniti honoris, scilicet Deum hominem, qui in Eucharistia est «frumentum electorum, et vinum germinans virgines,» *Zachar. cap. ix.* Rursum, cum de hac vite dicitur: «Et flores mei fructus honoris et honestatis,» his verbis significatur Deiparae illibata simul et fecunda virginitas. Haec enim adeo honestate delectatur, ut carnis voluptates non tantum rationi dissonas, quas rejicere castitatis est munus, aversetur; sed ne licitas quidem in usu conjugii admittat. Quocirca haec summa virginitatis honestas honori merito conjungitur, quod homines adeo honore dignos efficiat, ut eos angelis ipsis perquam similes reddat. Deinde, quia flos symbolum est virginitatis, et sicut fructus symbolum esse potest fecunditatis. Cum ergo «flores (Deiparae) fructus honoris,» dicantur et «honestatis,» his verbis virginitas ejus fecunda, et fecunditas virginea omni honore prosequenda, omnique honestate conspicua ostenditur. Etenim in arboribus flores simul cum fructibus, qui ex iisdem emanant, et in quos ipsimet flores transeunt, existere nequaquam possunt; sed, erumpente fructu, de-

cidit flos; quamdiu autem flores vigent, fructus nondum advenere: ita et in caeteris mulieribus virginitas cum fecunditate eodem tempore esse nequit. At vero in sola Deipara, super omnem naturae cursum, haec duo conjuncta reperiuntur. Quocirca ipsa una merito dicere potest, flores suos esse pariter et fructus: nam eleganter quidam cecinit:

Partus et integritas discordes tempore longo
Virginis in gremio federa pacis habent.

Hoc est quod stupens S. Bernardus intonat, homil. 2 super *Missus est*: «Deum hujusmodi decebat nativitas, qua non nisi de virgine nascere-tur: talis congruebat virgini partus, ut non pareret nisi Deum.» Quocirca exclamat S. Augustinus, serm. 9 *De Natali Domini*, qui est 13 *De Tempore*: «O miracula, o prodigia! naturae jura mutantur, in homine Deus nascitur: virgo sine viro gravidatur, viri nesciam sermo Dei maritat; simul facta est mater et virgo; mater facta, sed incorrupta: virgo habens filium, nesciens virum: semper clausa, sed non infecunda. Solus enim sine peccato est natus, quem sine virili complexu non concupiscentia carnis, sed obedientia genui-mentis.»

QUINTA PARS CAPITIS,

QUA SAPIENTIA SUOS FRUCTUS, VERSU PRÆCEDENTI PROMISSOS, ENARRAT, SCILICET DILECTIONEM, TIOREM, AGNITIONEM, SANCTAM SPEM, OMNEMQUE VERITATEM, VITAM ET VIRTUTEM.

24. EGO MATER PULCHRE DILECTIONIS, ET TIMORIS, ET AGNITIONIS, ET SANCTAE SPEI. — Pro agnitionis codex manuscriptoris montis Amiati legit magnitudinis; et sic legitur in Officio parvo B. Virginis, in capitulo ad Completorium. Forte scriptor quispiam pro agnitionis, scripserit abbreviate agnitis; quod alius describens, nec intelligens, putavit errore omissam litteram, inscripseritque magnitudinis: scioli enim plura talia depravarunt. Nam vera lectio est agnitionis: sic enim constanter legunt caeteri codices Graeci et Latini, manuscripti et typis excusi, atque Rabanus, Lyranus, Hugo, Dionysius, Jansenius aliique interpretes. Tigurina vertit, ego pulchrae charitatis, ego religionis, et cognitionis, speique sanctae mater sum.

Sapientia hic fructus suos, quos in suis discipulis producit, explicat, eosque quatuor assignat. Primus, est dilectio pulchra: est enim dilectio turpis et illecebrosa illi contraria, qualis est dilectio fornicariorum et amatorum mundi: unde Graece est ἀγαπή, quod tam bonam quam pulchram significat. Secundus, est timor, id est Dei metus,

reverentia et cultus. Tertius, est agnitio, Graeca γνῶσις, id est cognitio, scientia, intelligentia, puta, qua plene Deum resque caelestes et divinas cognoscimus. Quartus, est sancta spes, qua a Deo certo speremus omne bonum, puta omnem gratiam et gloriam. Porro, haec quatuor rite sibi invicem subordinantur. Ex dilectione enim Dei nascitur ejusdem reverentia et cultus, ex reverentia sequitur plenior ejusdem cognitio, ex cognitione major nascitur spes et fiducia.

Quocirca, dum haec verba Ecclesiastici legi audiret D. Henricus Suso, minister aeternae Sapientiae, in ejus connubium exardescens, raptus vidit eam specie quasi puellae, mox specie juvenis elegantis, in columna nubis resplendentem in throno eburneo, fulgore solis radiantem. «Corona ejus erat aeternitas, amictus felicitas, sermo suavis, complexus omnis satietas.» Et dixit ei: «Praebe mihi, fili, cor tuum.» Ita habet auctor Vitae ejus, cap. iv. Audi Rabanum: «Sapientia Dei, inquit (quae est Christus), mater est pulchrae dilectionis, et origo omnium virtutum; quia ipsius gratia

generatur in cordibus electorum affectus veræ charitatis, timor salubris, intellectus scientiæ spiritalis, spesque vitæ æternæ et gaudii futuri. Sine eo quoque nihil boni habemus: quoniam omne datum optimum, et omne donum perfectum, desursum est, descendens a Patre luminaria: ipse est fons vitæ, et in lumine ejus videbimus lumen. De quo et Paulus ait: Gratia Dei (inquit) sum id quod sum. » Notat Palacius, et mater significare dolorem Christi, quibus ipse in cruce has virtutes parturit, id est promeruit ut a Patre nobis concederentur.

Mystice, B. Virgo est mater pulchræ dilectionis. Nam, ut ait S. Bonaventura in *Speculo B. Virginis*, cap. vi, spectans ad illud *Isaie xi*: *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus*, etc. « Quicumque, inquit, septiformem Spiritus Sancti gratiam adipisci desiderat, ipsum florem Spiritus Sancti in virga quærat: per virgam enim ad florem, per florem ad spiritum in ipso requiescentem pervenimus; per Mariam ad Christum accedimus, et per Christum gratiam Spiritus Sancti invenimus. Propterea S. Bernardus, Mariam alloquens, ait: Per te accessum habeamus ad Filium, o benedicta inventrix gratiæ, genitrix vitæ, mater salutis, ut per te suscipiat nos, qui per te datus est nobis. » Hæc Bonaventura. Hinc in Litaniis B. Virgo vocatur et invocatur *Civitas refugii*. Ita ad eam in quavis tribulatione confugerunt Sancti. Ecclesia certe eam, in *Salve Regina*, spem nostram vocat: « Et spes nostra, salve. » Ita S. Bernardus, sermone *De Aquæduc*: « Filioli, inquit, hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hæc tota ratio spei meæ. » De S. Francisco S. Bonaventura in ejus Vita, cap. ix: « In matre, inquit, Domini post Christum præcipue fidens, eam sui ac suorum advocatam constituit. »

S. Ephrem, ad Virginem preces fundens, multa in eadem sententiam addit. S. Damascenus, orat. *4 De Dorm*: « Tibi, inquit, nos quoque hodierna die assidemus, o Domina, domina, atque iterum dicam, domina, Dei genitrix et virgo, animas nostras ad spem tuam non secus atque ad firmisam quamdam anchoram alligantes, mentem, animam, corpus, totos denique nos tibi dicantes ac consecrantes, psalmis et hymnis spiritualibus quantum possumus honorantes. » Germanus, Patriarcha Constantinopolitanus, orat. *De Oblat. Deiparæ*, in fine: « Certe, inquit, domina Dei parens, certe meum refugium, vita et defensio, arma et gloriatio, spes et robur meum: concede mihi, ut et ego quoque fruam inenarrabilibus, et que comprehendere non possunt, tuis bonis in cœlesti perseverantia. Habes enim, sat scio, cum tua voluntate concurrentem potentiam, ut quæ sis mater Altissimi, et propterea audeo. Ne ergo priver mea expectatione, o domina intemerata, quæ universorum expectationem supra rationem

peperisti, Dominum nostrum Jesum Christum. » Hæc ille.

25. IN ME GRATIA OMNIS VIÆ ET VERITATIS, IN ME OMNIS SPES VIÆ ET VIRTUTIS. — Pro virtutis Tigurina verit, *præsidi*; alii, *vigoris et roboris*: hoc enim significat Hebræum *חַיִל* *chail*, quod noster vertere solet, virtutem. Unde Emmanuel Sa: « Virtutis, » inquit, id est fortitudinis: virtus enim a viro dicta est, quia virilis est et mascula. Rabanus, Jansenius et alii, pro *viæ* legunt, *vitæ*, et intelligunt vitam gratiæ; deinde, cum sequitur *vitæ*, intelligunt vitam gloriæ, q. d. Per me obtinetur omnis gratia, et quæ in bona vita consistit, et quæ in veritatis agnitione sita est. Per me habetur omnis spes, et quæ est de vita æterna obtinenda, et quæ est de virtute habenda, quæ ad vitam æternam consequendam est necessaria. Verum Biblia Romæ correctæ priori loco pro *vitæ*, legunt *viæ*; estque hendyadis: *viæ veritatis*, id est viæ ad veritatem, q. d. In me est gratia ostendendi docendique omnem viam et modum quo ad veritatem veramque vitam et gratiæ et gloriæ itur et pervenitur, juxta illud Christi, qui huc allusit: « Ego sum via, et veritas, et vita. » *Joan. xiv.*

Aliter Palacius, q. d. Ego intra me habeo omnes gratias viæ, veritatis et vitæ, ut nemo eas possit habere nisi per me. Habet igitur sapientia omne bonum pertinens ad hoc sæculum, quod est via; et futurum, quod est veritas: ita ut nullus speret vitam gratiæ aut gloriæ, neque etiam virtutem (quæ virtutis perfectum nomen habeat) nisi ex dono sapientiæ.

Porro, audi de hac omni gratia sapientiæ D. Henricum Susonem, ministrum æternæ sapientiæ, in *Dialog.* cap. vii: « In te, ait, pulchritudo est infinite amabilis, gratia miræ formosa, sermo cum bonis moribus, nobilitas cum virtute, divitiæ cum potentia, interna liberitas cum externa claritudine conjuncta: et præter hæc, quod in toto mundo nusquam comperi, plena virtus ac facultas perfecte explendi omne votum, omne desiderium, et quantumvis sitibundam cordis probe diligenti voluntatem. Quo perfectus agnosceris, eo ferventius amaris: quanto tibi quispiam est familiarior, tanto te sentit amabiliorem. Pape, quam es bonum prorsus immensum, inexhaustum, purissimum! Quæso, advertite, mortales omnes, quam misere illis impositum sit, qui suum amorem in quidvis aliud conferunt. Procul a me recedite, amatores stultissimi ac vanissimi: non mihi appropinquetis unquam. Hanc unicam de legi amicam cordi meo, quæ sola cor, animam, appetitiones, affectum, et vires meas omnes complet ac exsatiat amore intimo, nec unquam interitur. » Deinde, ad eam toto affectu aspirans, eamque compellans: « Utinam, Domine Jesu, cordi meo te inscribere, utinam in ipsas cordis et animæ medullas aureis litteris eliquare te possim, ne ulla te deleat aut aboleret vetustas! Heu me miserum! heu me infelicem! quod cor

meum non perpetuo tibi dedidi, te uno occupavi. Quid mihi ex aliis omnibus amoribus meis reliqui est, nisi temporis jactura, verba in ventum jactata, manus vacua, perexigua bona opera, atque conscientia vitii onusta? »

Mystice, hæc competunt B. Virgini; nam, ut ait S. Augustinus vel quisquis est auctor (non enim est S. Augustinus), serm. 20 *De Nativit. Domini ad Fratres in eremo*: « Propterea Maria mater electa est, et super omnes creaturas præelecta, omnibus gratis fecundata, omni virtute et sanctitate in utero repleta, ut de mundissima matre mundissimus filius nasceretur: et, sicut in cœlis Filius habet patrem immortalem et æternum; sic et in terra haberet matrem omni corruptione carentem. » S. Gregorius, lib. I in *I-Re-gum.*, cap. i: « Potest, ait, hujus montis nomine beatissima semper virgo Maria Dei genitrix designari: mons quippe fuit, quæ omnem electæ creaturæ altitudinem electionis suæ dignitate transcendit. An non mons sublimis Maria, quæ, ut ad conceptionem æterni Verbi pertingeret, meritorum verticem supra omnes Angelorum choros usque ad solium deitatis erexit? Hujus enim montis præcellentissimam dignitatem *Isaia* vaticinans ait: Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, *Isaia ii*. Mons quippe in vertice montium fuit, quia altitudo Mariæ super omnes Sanctos refulsit. » Huc accedit Albertus Magnus, homil. super *Missus est*: « Congregationes, inquit, aquarum vocavit Deus maria, locus autem omnium gratiarum vocatur Maria. » Et S. Bonaventura in *Speculo B. Virginis*, cap. iii et seq.: « Maria, inquit, dicitur mare propter affluentiam et copiam gratiarum; unde scriptum est *Eccles. i*: Omnia flumina intrant in mare, dum omnia charismata sanctorum intrant in Maria. » Et mox: « Unde ipsa optime dicere potest illud *Ecclesiast. xxiv*: In me omnis spes viæ et veritatis, in me omnis spes vitæ et virtutis. » S. Thomas, *Opusc. viii*, probans B. Virginem plenam gratiæ, quam refundit juyando alios: « In omni, inquit, opere virtutis potes eam habere in adiutorium, et ideo dicit ipsa » *Ecclesiast. cap. xxiv*: In me omnis spes vitæ et virtutis. » Rursum S. Bonaventura in *Speculo*, cap. vi, probans plenitudinem gratiæ Deiparæ, præsertim donorum Spiritus Sancti: « Maria, inquit, gratulabunda dicere potest illud *Ecclesiastici*: In me omnis gratia vitæ et veritatis, quæ mater est ejus, quem legimus plenum gratiæ et veritatis. Et quid mirum, si in illa virga est tanta donorum Spiritus Sancti affluentia, in ejus flore Spiritus Sanctus requievit, cum tanta donorum affluentia. Maria namque est illa virga, et filius Mariæ est ille flos de quo dicitur in *Isaia*: Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit

eum spiritu timoris Domini. In hoc flore mira Spiritus Sancti affluentia, de qua in omnem Ecclesiam mira fit influentia, ut beatus Evangelista Joannes dicat: De plenitudine ejus non omnes accepimus, et gratiam pro gratia. Cum ergo de isto flore tanta gratia redundet in totum hortum, quanto magis in ipsam hujus floris virgam, in ipsam Mariam. Dicat ergo Maria secure: In me omnis gratia vitæ et veritatis. » Hæc Bonaventura.

B. Virgo ergo est nostra Pandora, id est, omni doni alma parens, de qua Tertullianus lib. *De Corona militis*: « Si fuerit, inquit, aliqua Pandora (quam primam feminarum memorat Hesiodus) hoc primum caput coronatum est a Charitibus, cum ab omnibus muneratur, unde Pandora. » Meminit etiam Pandoræ S. Irenæus *Adversus hæreses*: « Quod autem, inquit, Salvatorem ex omnibus Aconibus factum esse dicunt, omnibus in eum deponentibus florem suum, non extra Hesiodi Pandoram novum aliquod afferunt. » Meminit etiam hujus Fulgentius in *Mythologia*. Hæc ergo gratiarum omnium corona Pandoræ christianæ, puta, B. Virgini, omni jure debetur. Quocirca a S. Ephrem, orat. *De Laudibus Virginis*, ipsa vocatur « spes desperantium, peccantium adiutrix, mundi solatiuni, porta colorum. »

Græca et Syrus hunc versum omittunt, sed pro eo Complutenses et alii nonnulli habent hunc, *do autem, cum omnibus meis natis, sempiternas (laudes) vis quæ ab eo dicuntur; Tigurina, do autem æterna (vel æternos fructus) liberis meis, quibus Deus jussit simul omnibus.*

26. TRANSITE AD ME OMNES QUI CONCUSCISTIS ET A GENERATIONIBUS MEIS IMPLEMINI. — Est epilogus. Sapientia enim, post recensita sui commoda et fructus, concludit ut ad se accedant, itaque eorum fiant compotes: *generationes* enim vocat fructus a se genitos: hi enim Græce vocantur *γενεαι*, Hebr. *דברים* *tebua*, q. d. Vos omnes, quos ex Dei munere mei amor tetigit, transite ad me: fructibus meis dulcissimis vos exsatiare: alibi enim satietatem nullam reperietis; juxta illud Christi ad Samaritanam *Joan. iv*: « Qui biberit ex aqua hac, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. » Unde Tigurina, *accedite ad me omnes cupidi mei, et facite ut fructibus meis impleamini*. Nota et implemini, q. d. Fructus parci, quos dat mundus, non satiant, non impleunt appetitum, sed magis excitant et irritant; at fructus mei largi et ampli, utpote divini (solus enim Deus implet animam), impleunt et satiant quamvis orexin et appetitum. Unde Syrus, *declinate ad me omnes, qui concuscistis me, et de fructibus meis optimis voluptatem capietis*. Audi Rabanum: « Materno affectu admonet Sapientia filios suos, ut ad ipsam concurrant, ejus munere ditentur, ac ope reficiantur. Tale est et illud Evangelii testimonium, quo Salvator misericorditer laborantes hortatur ad se venire: Venite, inquit, ad me omnes, qui labo-

ratis et onerati estis, et ego reficiam vos; et item: Qui sitiit, venie ad me, et bibat, et de ventre ejus fluent aquae vivae. » Sic S. Ephrem, tract. *De Timore Domini*, tract. 1, p. 69, narrat sibi per visum apparuisse Sapientiam; puta Christum, in gloria, seque invitasse, ut relicta mundi vanitate totum se ei traderet.

Mystice, pari modo B. Virgo revelavit S. Brigidæ, uti ipsa refert lib. VI *Revelat.* cap. x, dixitque: « Ego sum regina cœli, ego mater misericordiæ, ego justorum gaudium et aditus peccatorum ad Deum: nulla etiam pœna est in purgatorii igne, quæ propter me non remissior erit et lenior ad ferendum, quam aliter esset. Nullus est adeo maledictus, qui, quamdiu vivit, careat misericordia mea, quia propter me levius tentatur a dæmonibus, quam aliter tentaretur: nullus est ita alienatus a Deo, nisi omnino fuerit maledictus, qui, si me invocaverit, non revertatur ad Deum, et habeat misericordiam. » Idem revelavit Deus S. Catharinæ Senensi: « Mariæ, inquit, unigeniti Filii mei gloriosæ genitrici a bonitate mea concessum est, propter incarnati Verbi reverentiam, ut, quicumque etiam peccator ad eam cum devota veneratione recurrit, nullo modo decipiatur a dæmone infernali: hæc enim est a me electa, parata et posita tanquam esca dulcissima ad capiendos homines, et præcipue animas peccatorum. »

Unde S. Ephrem, *De Laudibus B. Virg.* sic eam alutat: « Spes desperantium, per te reconciliati unus Christo, Deo meo, filio tuo: tu peccatorum et auxilio destitutorum unica advocata es atque adiutrix; tu portus naufragantium tutissimus, solatium mundi, carcere clausorum liberatrix celeberrima; tu orphanorum susceptio; tu captivorum redemptio; tu ægrotantium exultatio, et omnium salus; tu monachorum et solitariorum stabilimentum, et spes sæcularium; tu virginum gloria, corona et gaudium; tu mundi lætitia. » Et iterum: « Tu enim noster es portus et præses, pia auxiliatrix. » Et infra: « Ave, periclitantium auxiliatrix, et jucunda libertas, fons gratiæ et consolationis; ave, peccatorum refugium atque diversorium; ave, laborantium propitiatorium; ave, spes omnium proborum adversis casibus afflictorum, dulce conversorum solamen atque præsidium; ave, virorum pariter atque mulierum regina et patrona; ave, nostra consolatrix, quæ merores sedasti, et oppressorum molestias lenisti, cunctasque oppressiones sustulisti; ave, clavis regni cœlestis; ave, portus tutissime in hac vita navigantium; ave, firma salus universorum Christianorum ad te sincere ac vere recurrentium; ave, nostra omnium protectio insignis et gloria. »

Sapienter S. Augustinus, lib. *De Catechiz. rudibus*: « Tantum, inquit, valet animus erga auditorem benevolus, ut nobis loquentibus et illis discentibus, habitemus invicem; atque ita illi et

quod audiunt quasi loquantur in nobis, et nos in illis discamus quodammodo quæ docemus. Nonne accidere hoc solet, cum loca quædam ampla et pulchra, vel urbium vel agrorum, quæ nos sæpe videndo sine aliqua voluptate prætereamus, ostendimus eis qui antea nunquam viderant, ut nostra delectatio in eorum novitatis delectatione renovetur, et cognitio perficiatur, quanto magis nos, » etc.

Porro, S. Chrysostomus, homil. 3 in *Genes.*: « Divina eloquia fonti similia sunt largis perennibusque fluentis scaturienti; etiam qui ante nos fuere, pro viribus suis aquas inde hauserunt, et similiter qui post nos futuri sunt, idem attentabunt, neque sic totum evacuare poterunt, sed magis interim augentur flumina et crescunt. Hæc enim spiritualium fluentorum natura est, ut hoc magis scaturiat spiritualis gratia, quo magis inde hauritur. » Rursus, idem S. Chrysostomus, homil. 55 ad *Popul.*: « Has opes, inquit, et ipsi sancti imitantes, sacrorum voluminum floridos saltus circumvolitant, et inde quidquid suave et mellitum est decerpunt. Et, si vis experiri illorum ora, videbis quidem talia eructantes, omnia mitia et jucunda, et spiritualis odoris suavitate plena. Nullum turpe verbum illa possunt ora emittere, nihil scurrile, nihil asperum et amarum, sed omnia ipsæ cœlis digna. »

Denique Petrus Cellensis tract. *De Conscientia*, pulchre docet sapientiam esse quasi venam sanguinis, quæ subinde aperienda sit, ut sanguis effluat et affluat: « Scalpello, inquit, instantiæ eorum qui me rogant, et a me edoceri volunt, vena cordis incisa, undecumque vocavi vivum sanguinem venarum totius meditationis, ut de sanguine defæcata eruditionis commodaret seu emitteret cor, quod sufficeret dicenti, et sibi retineret unde viveret. Tunc enim utiliter, aut dicitur, aut scribitur, cum de tractatu suo, et vita propria emendatur, et aliena conscientia nihil minus instruitur. Nec credendum quod semper vena cordis evacuetur perniciose quoties inciditur, quin potius de effusione charitatis commodius fluit ac liberius. »

27 et 28. SPIRITUS ENIM MEUS SUPER MEL DULCIS, ET HEREDITAS MEA SUPER MEL ET FAVUM: MEMORIA MEA IN GENERATIONES SÆCULORUM. — Ita Romana: minus recte alii legunt, in *generatione sæculorum*. Pro *spiritus* Græce est *πνεῦμα*, id est *memoria*, vel potius *memoriale*. Unde Græca sic habent, *memoriale enim meum super mel dulce, et hereditas mea super mellis favum*; Tigurina, *nam memoria mei melle dulcior est, possessioque mea favo mellito jucundior*. Jam per *memoriam*, vel *memoriale*, Syrus accipit doctrinam; sic enim vertit, *quia doctrina mea præ melle dulcis est, et iis qui hereditant me præ favo*.

Secundo, Jansenius accipit legem dictatam a sapientia: *πνεῦμα* enim significat memoriale et pignus, quod ad conservationem memoriæ

relictum sit. Tale autem memoriale est lex, a sapientia Dei fidelibus relicta in hereditatem, id est, in perpetuam possessionem. Itaque idem dicitur hic quod *Psal.* cxviii, 103: « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo! » Et *Psal.* cxviii, 11: « Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum: et dulciora super mel et favum. »

Tertio, planius et sublimius, Rabanus, et ex eo Glossa: « Memoria sapientiæ Dei, inquit, in generationem omnium sæculorum permanebit; quia ipsam laudant Angeli, collaudant Archangeli, vaticinantur Prophætæ, prædicant Apostoli, omnisque militia cœlestium virtutum, et infinita multitudo sanctarum animarum adorant et glorificant in æternum. » Atque hanc memoriam æternam suis asseclis communicat Sapientia, dum eos æternitate nominis et famæ donat, juxta illud: « In memoria æterna erit justus, » *Psal.* cxl, 7. Unde Palacius sic explicat, *q. d.* Nullum erit sæculum, in quo inter homines pios non fuerit memoria mei. Ab Adam usque in finem sæculi habuit et habebit suos divina Sapientia memoratores, qui dicant: « Nomen tuum et memoriale tuum in desiderio animæ. » Nam sanctis suis patribus Sapientia apparebat in specie humana, Christianis apparuit in vera carne; ideo et hi et illi Christi memoriam habent in desiderio animæ.

Porro, « spiritus » Sapientiæ primo, a Rabano accipitur Spiritus Sanctus, qui a Sapientia genita, et a Filio, æque ac Patre, procedit, *q. d.* Spiritus Sanctus, quem Christus mittit in mundum, super mel dulcis est; quia charitas Dei quæ per spiritum infunditur in cordibus electorum, incomparabilis est dulcedinis. Secundo, Glossa: Spiritus, inquit, id est, degustatio meæ bonitatis, super mel dulcis est, quia ipsam non adæquat aliqua delectatio corporalis. Tertio, alii, *q. d.* Spiritus, quem Sapientia aspirat suis asseclis, non est austerus et durus, sed benignus, suavis et dulcis super mel; unde sapientes, id est sancti, sunt mansueti, benigni, affabiles, suaves in verbis omni-que conversatione.

Quarto, et genuine Jansenius: « Sapientia, inquit, tribuit sibi spiritum, sicut supra tributa est ei anima. Significat autem nomine *spiritus*, suam naturam, de se per legis doctrinam et opera mirabilia, spirantem suavem apud homines odorem. Quomodo et *Sapient.* xii, dicitur: O quam bonus et suavis est, Domine, spiritus tuus! quod non tantum de Spiritu Sancto est accipiendum, sed etiam ipsi Spiritui Sancto dici possit: O Domine, quam suavis est spiritus tuus! » Hoc est quod huc alludens Christus, qui est Sapientia incarnata, ait *Matth.* xi, 29: « Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve. »

Christus ergo et Deus per se et natura sua est mel; sed nos peccatis nostris eum amaricantes cogimus nobis esse venenum et fel, juxta illud *Osee* xiv, 1: « Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitavit Deum suum. » Ubi S. Hieronymus ex Symmacho: « Pœnitebi, eam, inquit, quod dulcissimum Deum in amaritudinem verterit; » scilicet, de patre in judicem, de benefactore in flagellatorem.

Denique « hereditas, » id est possessio et peculium Sapientiæ, quam ipsa suis asseclis communicat, est gratia et gloria, sive sanctitas et felicitas; hæc dulcior est favo, quia sanctitas quietat totaliter appetitum, ait Glossa; felicitas vero æterna, ulcissima est: « Hereditas enim superna, ait Rabanus, quæ in agnitione et dilectione Dei tribuetur sanctis, quando eum videbunt facie ad faciem, et delectabuntur in dextera ejus usque ad finem, est inenarrabilis et inestimabilis, quia scriptum est: Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum, » *1 Corinth.* cap. ii. Igitur causas et illecebras suæ invitationis dat Sapientia, quod ipsius spiritus sit dulcissimus, hereditas pariter et possessio dulcissima, ac memoria sit æterna. S. Bernardus, serm. 2 *De S. Andrea*, ipsum statuit in exemplum, cui hic spiritus Jesu « crucem mortem, inquit, fecit non solum non molest sed etiam desiderabilem atque omnino delectabilem esse. Spiritus enim meus (ait Dominus) super mel dulcis; ita ut ne ipsa quidem dulcedinis ejus prævalere queat, amarissima licet, mortis amaritudo. Quid non temperabit illa dulcedo, quæ mortem quoque facit esse dulcissimam? Quæ resistere possit asperitas unctioni illi, quæ mortem quoque facit suavissimam? Cum dederit (ait dilectis suis somnum, ecce hereditas Domini. Quam molestiam non expellit gaudium illud, quod mortem quoque ipsam facit esse lætissimam? Quæramus hunc spiritum, fratres, tota sollicitudine operam demus, ut mereamur habere hunc spiritum, imo, ut quem jam habemus, abundantius habeamus. Quicumque enim spiritum Christi non habet, hic non est ejus. »

Hujus rei symbolum fuit ænigma Samsôn: « De comedente exivit cibus, et de forti egressa est dulcedo, » cum, scilicet, ipse in ore leonis a se occisi invenit mel, *Judic.* xiv, 14. Græci habent, *de tristi*, vel tristitia et labore, « egressa est dulcedo. » Sic spinæ rosas proferunt, sentes uvas, tribuli ficus. Nimirum: « Vincenti datur manna absconditum; et quod fuit durum pati, meminisse dulce est. »

Dulcissimus ergo est spiritus, dulcissimum et nomen Jesu, qui est sapientia nostra, et hæc tria nobis præstat. Audi S. Bernardum, in *Sententiis*: « Et quid tam cordium vita, quam Deus meus Jesus? Is vere est amans et amabilis, et totum quod de ipso est, vere est, quando ipse est non aliud sane, quam ipse veritas. Quis fidus verusve arima